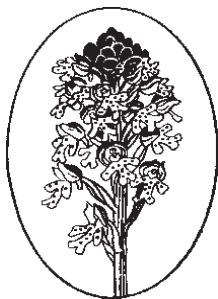

Krutbrännaren

Nr 1 • 2001 • Årg. 10

ÖLANDS BOTANISKA FÖRENING

Krutbrännaren

Årgång 10, 2001 nr. 1.

ISSN 1103-2839

Tidskriften utges av Ölands Botaniska Förening och utkommer med fyra nummer per år varav ett är matrikel.

Medlemsavgiften för 2001 är 80:- och för familjemedlemmar 10:- (för i utlandet bosatta dock 110:-). Beloppet sättes in på föreningens postgironummer 636 59 31-2. Medlemmar erhåller tidskriften *Krutbrännaren*. För endast prenumeration är avgiften 110:-. Äldre nummer av tidskriften kan beställas från Thomas Gunnarsson till ett pris av 25:- per nummer.

Redaktionen består av Thomas Gunnarsson (red.) och Håkan Lundkvist (ansv. utg.).

Manuskript och synpunkter skickas till Thomas Gunnarsson (adress nedan).

Adressändringar och frågor om distribution tillskrives: Thomas Gunnarsson, adress se nedan

Föreningsärenden och frågor därom kan tillskrivas någon ur styrelsen:

Ulla-Britt Andersson (ordf.)

Kummelvägen 12, 386 92 Färjestaden.

Tel. 0485 / 332 24 E-post: se Thomas Gunnarsson

Tommy Knutsson (v.ordf.)

Albrunna 1022, 380 65 Degerhamn.

Tel. 0485 / 66 04 59

E-post: tommy.knutsson@mailbox.hogia.net

Thomas Gunnarsson (sekr.)

Kummelvägen 12, 386 92 Färjestaden.

Tel. 0485 / 332 24

E-post: thomasgu@algonet.se

Björn Folkesson (kassör)

Jämjö, 387 93 Borgholm.

Tel. 0485 / 56 01 47

E-post: bjorn.folkesson@hs.lrf.se

Kenneth Erlandsson

Fatabursvägen 11 A, 393 53 Kalmar.

Tel. 0480 / 198 46

Elna Hultqvist

Slottsgatan 23, 387 32 Borgholm.

Tel. 0485 / 106 24 E-post:

elna.hultqvist@swipnet.se

Thomas Johansson

Jutnabbevägen 19, 392 36 Kalmar

Tel. 0480 / 695 79

E-post: johansson.thomas@telia.com

Håkan Lundkvist

Frösslunda 3080, 380 62 Mörbylånga.

Tel. 0485 / 440 83 E-post: hakan.lundkvist@telia.com

Helena Lager

St. Brunneby 3024, 380 62 Mörbylånga.

Tel. 0485/440 69

E-post: helena.lager@home.se

Projekt Ölands hotade växter

Hjälp oss inventera sällsynta och hotade växter på Öland. Vill du ha en aktuell rödlista, eller äldre fynduppgifter som behöver kontrolleras skriv eller ring till Thomas Gunnarsson.

Omslagsbild: Gullkrokus *Crocus x stellaris*. Illustration ur Mossberg & Stenberg "Vårfloran"

Omslagets baksida: Stor nunneört *Corydalis solida*. Illustration ur Mossberg & Stenberg "Vårfloran"

Några förvildade vårväxter på Öland

av *Lissbeth och Karl-Göran Bringer*

Ett områdes flora förändras ständigt. Många är de kulturväxter, som har vandrat ut från trädgårdar och parker, naturaliserats och så småningom kommit att ingå i den vilda florran. Från Skåne har T. Tyler gjort en genomgång av litteratur, kortregister, herbarier m.m. och kommit fram till, att knappt hälften av de taxa, som man finner idag, förekom vilda vid tiden för Linnés skånska resa 1749. Totalt har hela 1510 taxa tillförts den skånska florran de senaste 250 åren, av vilka de flesta har anknytning till odling. En mindre del (ca 11 %) är helt naturaliserade och sprider sig själva i naturen. Ungefär lika många förvildas regelbundet från odling och några fler är bofasta på de lokaler, där de en gång hamnat, men saknar förmåga att sprida sig. (Svensk Bot. Tidskr. 1996:3).

”Vad som går bäst i ölandsjorden är inte korn, raps och sockerbetor, inte heller orkidéer fast det inte är långt ifrån, utan det är liljeväxterna”, skriver Åke Lundqvist i Turistföreningens årsskrift om Öland 1974. Man är benägen att hålla med honom. Väl etablerade sedan länge är arter som pärlhyacint, aftonstjärna, morgonstjärna, påsklilja och vildtulpan, vilkas utbredning finns karterad i ”Ölands Kärlväxtflora” från 1986. Idag ser man, hur en ny våg av lökväxter bereder sig på att ta språnget ut bortom tomtgränserna. Den innehåller en samling vårblommande blåstjärnor, vårstjärnor, snö-

droppar och pärlhyacinter, som på eget initiativ börjar dyka upp i diken och vägrenar kring bebyggelse, och i deras sällskap följer också representanter för andra familjer.

På Öland uppmärksammades den nya vårfloren först på allvar av Björn Folkesson (Bj.F.) i uppsatsen ”Öländska trädgårdsflyktningar, ett floristiskt bidrag” i *Krutbrännaren* 92:2, där en rad arter publicerades som nya för ön. Han har senare genom uppsatser om snödroppar (Kb 94:1) och gemsrot (Kb 99:1) bidragit till att öka intresset för artgruppen. Ytterligare kunskap har tillförts genom sockeninventeringar i Gärdslösa, Gårdby (Kb 94:3), Runsten (Kb 95:4), Algutsrum (Kb 96:2), Resmo (Kb 98:3-4) samt Mörbylånga. Vidare har Gunhild och Sven Johansson publicerat en rad fynd från Borgholm, Repplinge och Köping (Kb 98:1 och 99:3). Muntliga uppgifter har också lämnats av Ulla-Britt Andersson, Björn Folkesson, Thomas Gunnarsson, Tommy Johansson och Tommy Knutsson.

1998 påbörjade vi en inventering av ett antal vårblommande trädgårdsflyktningar i ett försök att belägga dem från så många ölandssocknar som möjligt. Arbetet har sedan fortsatt under 1999 och 2000. Vi har därvid noterat exemplar, som påträffats utanför tomtgränser i sådana lägen, att det inte förefaller sannolikt, att de direkt planterats där. Vi har koncentrerat oss på de tidigblommande arterna, och av den anledningen

är t.ex. klockhyacinter (*Hyacinthoides*) och stjärnlökar (*Ornithogalum*) inte medtagna. Resultaten framgår av den bifogade tabellen. Samtliga arter där med undantag av vårstjärna (*Chionodoxa forbesii*) och vildtulpan (*Tulipa sylvestris*) fanns till försäljning i Weibulls katalog över blomsterlökar redan hösten 1937.

Av de inventerade arterna upptar Sterner i "Flora der Insel Öland" (1938) följande: gullkrokus (*Cr.x stellaris* syn. *Cr. luteus*), pärlhyacint (*Muscari botryoides*), hyacint

(*Hyacinthus orientalis*), vildtulpan (*Tulipa sylvestris*), snödroppe (*Galanthus nivalis*) och påsklilja (*Narcissus pseudonarcissus*). I Sterner/Lundqvist "Ölands kärlväxtflora" (1986) har tillkommit porslinshyacint (*Puschkinia scilloides*), vintergäck (*Eranthis hyemalis*) och gemsrot (*Doronicum orientale*).

Vårstjärnor (*Chionodoxa* sp.) Av släktets sex arter är tre på väg att naturaliseras på Öland. (Bestämningstabell finns t.ex i

Vårstjärna *Chionodoxa forbesii*. Illustration ur Mossberg & Stenberg "Vårfloran"

Mossberg-Stenberg: "Vårfloran", 1999 sid. 187). Samtliga har sitt ursprung i Turkiet och kom till Norden i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet (Lange 1994). Vanligast är **vårstjärna** (*Ch. forbesii* tidigare *Ch. luciliae*). Fortfarande saluförs den ibland under detta namn, vilket är beklagligt, eftersom stor vårstjärna numera heter *Ch. luciliae*! Första fyndet av förvildad *Ch. luciliae* i Sverige (oklart dock vilken art) gjordes 1963 (Hyl. 1971). På Öland är vårstjärnan kanske den art, som man främst uppmärksammar. Den förekommer i stor ymighet på kyrkogårdar, i gräsmark och vägkanter i anslutning till bebyggelse. Vid norra nedfarten från väg 136 till Vickleby bygata lyser den blåsippeblått i mars-april. Även ganska långt från bebyggelse kan man finna den, t.ex. i strandskogen öster om P-platsen i Beijershamn. **Liten vårstjärna**

(*Ch. sardensis*) förekommer i allmänhet mera sparsamt, men en rik lokal finns på slänten invid södra kyrkogårdsmuren i Vickleby. **Stor vårstjärna** (*Ch. luciliae* tidigare *Ch. gigantea*) ser man sällan i större antal.

De olika arterna av släktet *Chionodoxa* växer ibland tillsammans varför hybridisering borde vara möjlig. Vissa enskilda exemplar kan vara svåra att säkert bestämma. I Mossberg-Stenbergs "Vårfloran" finns avbildat ett exemplar, som misstänks vara en korsning mellan vårstjärna och stor vårstjärna.

Blåstjärnor (*Scilla* sp.) Av släktets ca 40 arter förekommer tre förvildade på Öland. Dessa finns avbildade i Mossberg-Stenberg: "Vårfloran". För fullständighetens skull bifogas också en bestämningstabell.

Tidig blåstjärna *Scilla bifolia*. Illustration ur Mossberg & Stenberg "Vårfloran"

Bestämningstabell för släktet *Scilla*.

(De tre arter man kan finna förvildade på Öland)

1. Nedre blomskaft mer än 2 cm långt. Kalkblad 6-7 mm långa. Oftast mångblommig. Blad vanl. 2 från varje lök *S. bifolia*, tidig blåstjärna
- Nedre blomskaft högst 2 cm långt. Kalkblad mer än 10 mm långa. Oftast 1-4 blommor. Blad vanl. 2-5 från varje lök.....2
2. Blommor upprätta. Kalkblad ca 10 mm långa. Oftast 3-4 blommor. Vanligen 4-5 blad från varje lök..... *S. amoena*, tuvig blåstjärna
- Blommor lutande, kalkblad ca 15 mm långa. Oftast 1-3 blommor. Vanligen 2-3 blad från varje lök.....*S. siberica*, rysk blåstjärna

Tabellen hämtad från Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad 1990.

Vanligast är **rysk blåstjärna** (*Sc. siberica*), som härstammar från Södra Ryssland och Mellanöstern. I Danmark förekom den i odling före 1850 (Lange 1994), och som förvildad i Sverige anges den första gången från Lund 1917 (Hyl. 1971). I likhet med vårstjärna förekommer den på Öland ofta på kyrkogårdar och vägslänter invid bebyggelse. Stora bestånd finns i landborgsslutningen i Karlevi och längs östra landsvägen i södra Runsten (Bj.F.). **Tidig blåstjärna** (*Scilla bifolia*) började odlas ungefär samtidigt. Första uppgiften om förvildade exemplar kommer från Landskrona 1963 (Hyl.1971). På Öland kan man finna den bl.a. på slänten ca. 200 m söder om Algutsrums kyrka, mitt emot den s.k. ”Sionbacken” i södra Runsten (Bj.F.) samt på Mörbylånga kyrkogård. Den uppträder vanligen sparsamt och man ser den sällan i trädgårdarnas rabatter.

En tredje art, **Tuvig blåstjärna** (*Sc. amoena*) är ännu bara noterad i ett fåtal socknar. Enstaka exemplar förekommer bl.a. i en poppeldunge i södra Runsten (Bj. F.), i närheten av folkhögskolan i Skogsby samt i Resmo vid avtaget mot Stenåsavägen.

De båda släktena *Chionodoxa* och *Scilla* står varandra mycket nära. Någon gång kan det uppstå en spontan hybrid mellan *Ch. forbesii* och *Sc. bifolia*. Det finns ingen uppgift om något sådant fynd från Öland, men på Gotland har man noterat den på åtminstone en lokal (Rindi 1998). Där båda arterna förekommer i närheten av varandra kan det kanske löna sig att leta ! Hybriden är variabel till utseendet och är mer eller mindre lik den ena eller andra föräldraarten. Hos välsorterade lökfirmer saluförs den under namnet *Chionoscilla x allenii*.

Porslinshyacint (*Puschkinia scilloides*) härstammar från Mindre Asien och Kaukasus, och redan på 1820-talet förekom den i odling i Danmark (Lange 1994). Det finns inga uppgifter om svenska förvildade fynd i "Prima loca" (Hyl. 1971). På Öland är den noterad i "Ölands kärlväxtflora" (1986) från Slagerstad (Stenåsa sn.), och där finns fortfarande en rik förekomst. Även i Näsby och Karlevi är den spridd i stora bestånd på gräsmattor, längs vägrenar och i dikeskanter.

Vintergäck (*Eranthis hyemalis*) kommer ursprungligen från Central- och Östeuropa. Den omnämns som odlad i Danmark redan 1533 (Lange 1994) och i Sverige på 1700-talet (Hoffberg 1792). Första gången den nämns som förvildad är på 1870-talet i Skåne. Där förekommer den idag ymnigt på många lokaler. I "Ölands kärlväxtflora" (1986) anges: "*Prydnadsväxt, någon gång utkommen med trädgårdsrens men väl aldrig egentligen självspridd*". Idag ser man den ofta i mindre bestånd utanför trädgårdar. Någon gång är den spridd över en större yta, där den kan vara nästan heltäckande. I landborgsbranten i Karlevi lyser slutningen helt gul på våren, men där växer den huvudsakligen på tomtmark.

Snödroppar (*Galanthus* sp.) omfattar ca. 10 arter. De flesta är vildväxande i östra Medelhavsområdet och vid Svarta- och Kaspiska havet. Tre arter förekommer förvildade på Öland. (Bestämningstabell finns t.ex. i Mossberg-Stenberg: "Vårfloran" 1999, sid.160).

Snödropp (*Galanthus nivalis*) är den vanligaste arten och en av de mest variabla. 1622 är den omnämnd som odlad i Norden (Lange 1994), och från Sverige uppges den

första gången som förvildad från Halland 1788 (Hyl. 1971). På Öland är första förvildade fyndet uppgivet från Torslunda 1874 enligt Sterners liggare. Sterner (1938) anger (fritt översatt): "*Tämligen allmänt odlad, i synnerhet på västra Öland; någon gång förvildad i gamla trädgårdar och deras närmaste omgivning*". "Ölands kärlväxtflora" (1986) anger: "*sällan påtagligt förvildad*", och tre lokaler nämns. Bj. Folkesson har karterat den i Kb 94:1 tillsammans med turkisk snödropp och noterat den i alla socknar utom sju. Nu är den belagd även i dessa, och är jämte rysk blåstjärna och vårstjärna funnen i alla socknar. Ofta ser man den kvarstående i små ruggar vid gamla torpställen tillsammans med vintergröna (*Vinca minor*). Så växer den t.ex. invid uppfarten mot parkeringen vid Ismantorps borg och i den helt igenväxta gamla trädgården vid Hildeborg i Tävelsrum. Dessa gammaldags exemplar är mera småblommiga än sådana, som säljs idag. Någon gång träffar man också på dubbel snödropp.

Turkisk snödropp (*Galanthus elwesii*) hör hemma i sydöstra Europa och södra Turkiet. Den introducerades i Norden i slutet av 1800-talet (Lange 1994) och är den art, som huvudsakligen saluförs av lökfirmorna. Här och var förekommer den förvildad, men mestadels i enstaka exemplar. Bj. Folkesson har uppgivit den i sju socknar. Uppenbarligen är den på spridning. Vi har noterat den i 24 socknar, med tonvikten på södra Öland. **Grekisk snödropp** (*Galanthus ikariae*) odlas sällan och har endast någon sporadisk förekomst utanför trädgårdar bl.a. i Borgholm.

Pärlyhyacint (*Muscari* sp.) omfattar ca. 30 arter. De flesta har sitt ursprung i södra

Europa och österut till Turkiet och Kaukasus. Tre av dessa förekommer naturaliserade i landet. (Bestämningstabell finns t.ex. i Mossberg-Stenbergs "Vårfloran" 1999, sid 187).

Pärlyhyacint (*Muscari botryoides*) omnämns i odling i Norden redan från mitten på 1600-talet. (Lange 1994). Första gången den anges som förvildad i Sverige är 1778 i Uppland (Hyl. 1971). På Öland är den tidigast påträffad i Torslunda 1831 av Sjöstrand. Sterner (1938) anger (fritt översatt): "*Inte sällan odlad; tämligen sällsynt som förvildad, huvudsakligen på norra och västra Öland och framförallt på sandiga åkrar, där den ibland kan vara mycket riklig och bli ett svårt ogräs*". I "Ölands kärloväxtflora" (1986) uppges dessutom "*att naturalisationen synes först på 1930-talet ha gjort sig mera märkbar*". På kartan i

denna flora är arten markerad i de flesta socknarna med tonvikten i norr och väster. Under de senaste 20 åren tycks den ha försvunnit eller minskat starkt från en del tidigare mycket rika lokaler. Fortfarande är den lokalt riklig på bl.a. vägrenar i Böda. **Armenisk pärlhyacint** (*Muscari armeniacum*) är introducerad i sen tid, men är idag vanlig i handeln. I odling sprider den sig snabbt. Då den är mycket lik *M. botryoides* är det möjligt att den blivit något förbisedd vid inventeringar. **Mörk pärlhyacint** (*Muscari neglectum*) är inte påträffad förvildad på Öland, men finns sparsamt bl.a. i Oskarshamnstrakten (Rühling 1997). Däremot förekommer den ovanliga **Dvärghyacinten** (*Muscari azureum*) i spridda exemplar utanför kyrkogårdsmuren i Köping (Kb 99:3).

Turkisk snödroppe *Galanthus elwesii*. Foto K-G Bringer.

Krokus (*Crocus* sp.) Släktet omfattar ca. 80 arter, av vilka drygt ett 10-tal är vanliga i odling. De förekommer naturligt i Mellan- och Sydeuropa, N. Afrika, V. Asien och Afghanistan. Många arter frösår sig lätt, dock inte gullkrokus, som uppges vara steril. Åtskilliga finner man förvildade. (Bestämningstabell finns bl.a. i Mossberg-Stenberg: "Vårfloran" 1999, sid 188). Redan på 1600-talet omnämner Rudbeck odling av vårsaffran, vilket troligen avser vårkrokus (*Cr. vernus*) (Lyttkens 1912-15). Saffranskrokus (*Cr. sativus*) är en höstblommande art.

Vårkrokus (*Cr. vernus*) härstammar från Syd- och Sydosteuropa. Den uppges förvildad första gången i landet 1832 (Hyl. 1971). I "Ölands kärlväxtflora" (1986) anges: "*Denna och andra Crocus-arter kan någon gång komma ut med trädgårdrens*". Den är noterad på spridning i de flesta socknarna under 90-talet, ofta vitblommig och sällan i större mängd. En rik förekomst finns i Stadsparken i Mörbylånga samt i Egby på en åker väster om Ytterby (Bj.F.).

Gullkrokus (*Cr. x stellaris* tidigare *Cr. flavus* och *Cr. luteus*) kom i odling på 1800-talet och uppges som förvildad första gången 1832 (Hyl. 1971). Sterner (1938) skriver (fritt översatt): "*Crocus luteus*och kanske även andra arter och hybrider odlas tämligen allmänt och kan någon gång påträffas förvildade på trädgårdsutkast och utanför trädgårdarna". Då arten bara förökar sig genom att bilda nya småknölar, finner man den oftast i enstaka ruggar.

Bägarkrokus, Blå bägarkrokus (=silverkrokus), **Snökrokus** och **Grekisk krokus** (*Cr. chrysanthus*, *Cr. biflorus*, *Cr. tommasinianus*, *Cr. sieberi*) har kommit i odling i landet under 1900-talet. De saluförs ofta un-

der benämningen "Botanisk krokus". Där ingår då ofta även hybrider mellan bl.a. bägarkrokus och blå bägarkrokus. Alla frösår sig mycket villigt under förutsättning att de har öppen jord kring sig men verkar ha svårt att etablera sig i det fria. Vi har bara funnit dem i ett fåtal socknar och man ser dem konstigt nog sällan i trädgårdarna. Det är synd, då de är lättodlade, blommor så snart snön smält bort och är mycket omtyckta av bin.

Påsklilja (*Narcissus pseudonarcissus*) hör ursprungligen hemma i södra och mellersta Europa och förekom i odling i Norden redan på 1600-talet. Första fynduppgift är publicerad 1768 av Linné (Hyl. 1971). Äldsta uppgift från Öland är Torslunda 1865 (Sterners liggare). Såväl Sterner (1938) som "Ölands kärlväxtflora" (1986) anger den som ofta odlad och självspridd på åkrar och vägrenar, allmännast i området Böda-Persnäs. Nästan alltid rör det sig om den dubbla formen, som brukar gå under benämningen gammaldags påsklilja. Säkerligen har den varit mycket vanligare förr och försvunnit, när åkrar plöjts upp. En vacker påskliljeäng finns fortfarande kvar nordost om Högby kyrka. Den är också vanlig längs landsvägen vid Byrums by. Påskliljor finns i handeln i en mängd former, även dubbla. Dessa modernare sorter förefaller att sprida sig långsamt, och vi har försökt att bara ta med vad vi tror är den "gamla" sorten.

Hyacint (*Hyacinthus orientalis*) är hemmahörande i SÖ Turkiet och V. Syrien. Den var introducerad i Norden redan på 1600-talet (Lange 1994). Första fynd som naturaliserad är från 1938 (Hyl. 1971). Sterner (1938) skriver att den är allmän i odling i öländska trädgårdar. Den kvarstår länge,

och man kan ibland också träffa på den utanför tomt. ”Ölands kärlväxtflora”(1986) anger : ”*Någon gång i småbestånd förvildad, och då alltid med blå blommor i ensidig helt gles klase*”. Tre lokaler anges. Det är också denna form vi har koncentrerat oss på.

Vildtulpan (*Tulipa sylvestris*) har okänt ursprung. Den förekommer förvildad i Europa, N. Afrika och SV Asien. I Europa har den varit i odling sedan 1600- talet. I Norden har den troligen inte funnits längre än 200-300 år (Lange 1994). Linné skriver i ”*Flora Svecica*” 1755: ”*Växer omkring Lund i Skåne och här och där omkring andra städer, för icke länge sedan utkommen ur trädgårdar*”. Vildtulpaner är första gången omnämnda från trakten kring Lund 1744 (Hyl. 1971). Äldsta noteringen från Öland är i Högsrum 1810 (Hulteen, I). Sterner (1938) uppger att (fritt översatt) ”*den förekommer tämligen sällan i gamla trädgårdar och på odetomter där den finns kvar från tidigare odling. Sällan förvildad på vägrenar, åkrar och ängar*”. Han nämner flera rika lokaler i Högby samt förekomster i Borgholm, Högsrum, Glömminge, Torslunda och Gårdby. I ”Ölands kärlväxtflora”(1986) anges den som ”*fullkomligt naturaliserad i väg-och åkerrenar, betesängar och ödeåkrar*”. Den är karterad och har åtminstone någon förekomst i alla socknar från Böda till Torslunda-Sandby med undantag för N. Möckleby. Dessutom har den en isolerad lokal i S. Möckleby. Arten är svårinventerad, då blomningen är sparsam, när den växer bland gräs. Bladen påminner om vårlök men är bredare och har ofta rödaktig kant. Den förökar sig huvudsakligen vegetativt. *Tulipa sylvestris* förekommer nu i handeln. Tillsammans med en

del andra vilda arter går den under benämningen ”*Botaniska tulpaner*”.

Gemsrot (*Doronicum* sp.) tillhör inte lökväxterna men blommor tidigt och är medtagen i inventeringen. De arter, som förekommer i odling här i landet, har sitt ursprung i Syd- och Mellaneuropa och vidare mot Kaukasus. De introducerades i början på 1900-talet. Bj. Folkesson har gjort en översikt med bestämningstabell för de arter, som är aktuella på Öland i Kb.1999:1. Här kan bara tilläggas att ”Ölands kärlväxtflora”(1986) upptar en gemsrot (*D. orientale*): ”*Prydnadsväxt, någon gång i det fria*”. Två lokaler anges. Förutom denna ingår i vår inventering **Balkangemsrot** (*D. columnae*).

Efter en jämförelse mellan uppgifterna i de båda ölandsflororna, den aktuella inventeringen samt drygt 30 års botaniserande på Öland har vi försökt dra några slutsatser. Eventuella regionala skillnader i de studerade arternas utbredning kan bero på faktorer som klimat, jordmån och inte minst odlingstradition. I tabellen ser man, att största antalet arter återfinns i öns mellersta socknar. Mot norr och söder minskar artantalet något, men också byar som Vickleby och Näsby bjuder på stor färgprakt i april. I de nordliga socknarna finns visserligen många av arterna representerade men ofta med få och individfattiga bestånd. Kanske spelar det bistrare vårklimatet en viss roll för en del. Allmänt kan sägas, att arter, som introducerats i relativt sen tid kommit längre i sin frigörelse i söder, medan de gamla trädgårdsflyktningarna hållit sig kvar bättre i norr.

Blåstjärnor och vårstjärnor, som inte är upptagna i någon av ölandsflororna, bildar idag vidsträckta lysande blå- och blåviolettera mattor på många ställen, framför allt på södra Öland. Vid nedfarten mot Lilla Vickleby växer flera arter blandade. Nog borde det gå att hitta hybrider där! Även porlinshyacinten, som endast är noterad från en lokal i "Ölands kärlväxtflora" (1986), ser man nu på många ställen i mängd. Dessa arter bildar lätt nya smålökar och har normalt en rik frösättning, vilket gör, att de snabbt sprider sig. Pärllhyacint förekommer enligt Sterner (1938) huvudsakligen på norra och västra Öland, i vissa fall mycket rikligt. Idag ser man sällan stora fält av den, men ännu är den ganska vanlig i Böda och Högby. När man hör äldre ölänningar berätta om sin barndoms påskliljeängar och hav av "blåpärlor" inser man, att båda arterna gått tillbaka. Beträffande vildtulpanen har vi återfunnit den i samtliga socknar, där den noterats i "Ölands kärlväxtflora" (1986) och troligen ofta på samma lokal.

Vi är tacksamma för uppgifter, speciellt från socknar, där någon av våra arter har en "lucka". Titta också gärna efter arter, som idag är vanliga i handeln och snabbt sprider sig i trädgårdarna, som stor nunneört (*Corydalis solida*), dubbel pärllhyacint (*Muscari armeniacum* 'Blue Spike') och bredbladig pärllhyacint (*Muscari latifolium*).

Referenser:

- Aldén, B. m.fl. 1998: Kulturväxtlexikon. Lund.
 Anderberg, A. m.fl. : "Den virtuella floran" <http://linnaeus.nrm.se/flora/>
 Johansson, B.G. 1998: Odlade växter i Gotlands natur 3. Rindi Nr. 3-4. 1998.
 Hoffberg, C. F. 1792. Anvisning till Växt-Rikets Kännedom. Stockholm.
 Hylander, L. 1971 (postum): Prima loca plantarum

- vascularium Suecicae... Förvildade eller i senare tid inkomna växter. Svensk. Bot. Tidskr. 64, Suppl.
 Lange, J. 1994: Kulturplantornas Indförelshistorie i Danmark. Jordbruksforlaget. Fredriksberg.
 Linnaeus, C. 1755: Flora Svecica. Forum. AB. Stockholm 1986.
 Lunds Botaniska Förening. 1990. Medlemsblad. Lundqvist, Å. 1974. Fältbotanisk rapsodi. Sv. Turistföreningen. Årsskrift 1974.
 Lyttkens, A. 1912-1915. Svenska växtnamn 1-3. Stockholm 1912-1915
 Mossberg, B., Stenberg, L. 1999: Vårfloran. Rühling, Å. 1997: Floran i Oskarshamns kommun Västervik.
 Sterner, R. 1938: Flora der Insel Öland. Acta Phytogeogr. Suec. 9.
 Sterner, R. 1986: Ölands Kärllväxtflora. 2-a reviderade upplagan utgiven av Åke Lundqvist.
 Trädgårdsamatörerna i Göteborg, 1986: Perenner och småväxter 1 - 35. 1986.
 Tyler, T. 1996: Om invandrare till Skåne efter Linné. Svensk Bot. Tidskr. 90: 3. 1996.
 Weibulls Blomsterlökar Hösten 1937. (Katalog)
 Löckataloger hösten 1999 och 2000.
 Dessutom är uppgifter hämtade från följande nr. av Krutbrännaren: 92: 2, 94: 1, 94: 3, 95: 3, 96: 2, 98: 1, 98: 3-4, 99:1 och 99:3 samt Sterners utvidgade liggare.

Förekomst av några kulturspridda vårbloomor

x anger att arten är noterad i socknen 1990 eller senare.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Böda	x	x	x		x		x	x		x	x	x	x	x	x				x
Högbj	x		x	x	x		x	x		x	x	x	x		x	x	x	x	
Källa	x	x			x		x	x		x	x	x			x	x	x	x	x
Persnäs	x		x	x	x		x	x		x	x	x	x		x	x	x		x
Föra	x			x	x		x	x		x	x	x	x		x	x	x		
Alhöke	x	x	x		x		x	x		x	x	x		x	x	x	x		
Löt	x		x		x		x	x		x	x	x			x	x	x		
Köping	x		x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Borgholm	x		x	x	x	x	x			x	x	x	x		x	x			x
Fjgby	x	x			x		x	x	x	x	x	x	x		x	x	x		
Bredsåtra	x	x			x		x			x	x		x	x	x				x
Räpplinge	x	x			x		x	x	x	x			x		x	x	x	x	x
Gärdslösa	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Högsrum	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x			x	x	x	x	
Långlöt	x	x		x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x	x		
Gömminge	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x		x
Runsten	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Algutsrum	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
N. Möckleby	x	x	x	x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x		x	
Torslunda	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Gärdbj	x		x	x	x		x		x	x	x	x	x	x	x	x			x
Vickleby	x	x	x		x	x	x	x		x	x	x	x		x	x			x
Sandby	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x		x			x	x		x
Resmo	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Stenåsa	x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x				
Mörbykinga	x		x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x					x
Kastlösa	x	x	x	x	x		x	x		x	x	x	x		x				x
Hulterstad	x		x	x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x			x
Smedby	x	x			x		x	x		x	x				x	x			x
S. Möckleby	x		x	x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Segestad	x	x		x	x		x			x	x	x		x	x	x			x
Gråsgård	x	x		x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x			x
Ventlinge	x	x	x	x	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x			x
Ås	x				x		x	x		x	x	x	x	x	x				x

1. Chionodoxa forbesii 2. Ch. luciliae 3. Ch. sardensis 4. Galanthus elwesii 5. G. nivalis 6. Scilla bifolia 7. Sc. siberica 8. Puschkinia scilloides 9. Crocus chrysanthus 10. Cr. x stellaris 11. Cr. vernus 12. Muscari armeniacum 13. M. botryoides 14. Hyacinthus orientalis (blå gles) 15. Narcissus pseudonarcissus (dubbel) 16. Eranthis hyemalis 17. Tulipa sylvestris 18. Doronicum columnae 19. D. orientale.

Liv som gräs

av Jan Pernbert

JAG VAR PÅ studiedag häromdagen. En parant finlandssvenska i övre medelåldern, föreläste om gruppdynamik och social kompetens.

Som vanligt satt jag och ritade gubbar i blocket. Närmare bestämt försökte jag avbilda en blombukett som stod framme vid podiet och lyssnade med ett knappt halvt öra på utläggningarna.

Plötsligt hörde jag henne säga:

- Ska jag göra en snabbrepetition av teorin för att friska upp ert minne? Var inte blyga nu utan säg ifrån. Ska jag det?

- Ja! ropade jag frimodigt där jag satt på sjunde raden i salen tillsammans med ett par hundra andra åhörare, varvid 199 stycken vände sig mot mig.

Ridå.

Nåväl, den kvinnliga professorn gav mig och alla andra en spirituell sammanfattning av Maslows behovstrappa.

Sens moral Den som koncentrerar sig på föreläsaren besparas besväret av onödiga utvecklingar.

Saken är den att jag just veckorna före tämligen ingående redovisat och diskuterat grunddragen i Maslows teori i skolan. Detta i samband med att vi arbetade med globala frågor, såsom jordens resurser, ändliga och cykliska kretslopp, nord-syd konflikten, etc.

Då jag i en klasserna samtalade med barnen kring människans basala behov - de för individens fysiska överlevnad oundgängliga - utbrast en av flickorna

- Och så gräs, för det äter korna och av korna får vi mat och dricka och skinn till skor.

Hur rätt hade hon inte vid närmare eftertanke; gräsens betydelse för den mänskliga kulturens utveckling kan knappast överskattas.

När den förhistoriska människan tog klivet ner från sin aptillvaro bland trädens kronor och hamnade mitt i det böljande gräshavet på savannen, fick hon snart smak för antilop- och buffelkött.

Så småningom tämjde och manipulerade hon både boskap och gräs, odlade, skördade, lade i magasin, malde sitt mjöl, bakade sitt bröd och blev högkulturell på kuppen, om hon så var egyptier, sumér eller indusbo.

Även för forntidens nordbor spelade gräset en livsavgörande roll. I slitet för brödfödan och i kampen mot ett bistert klimat stod gräset i centrum som livgivare i form av sommarbete och vinterfoder, grötföda och offerbröd.

Helt följdriktigt fick gräset en roll i den nordiska skapelsemyten:

I åldrarnas morgon,
då Ymer levde,
var ej sand, ej sjö,
ej svala vågor;
jorden fanns icke,
ej upptill himlen;
ett gapande svalg fanns
men gräs ingenstädes.

I den av fornnordisk etik och livsfilosofi genomsyrade gudadikten Den höges tal förekommer gräset som ingrediens för att gestalta de kärva ordspråken.

Hjordar veta,
när vända hem de skola,
och gånga då från gräset,
men ovis man
aldrig känner
sin egen mages mått.

[...]
Vet, om en vän du har,
som du väl tror,
far träget att honom träffa;
ty av ris höljes
och högt gräs
den väg, som ingen vandrar.

Nu är det kanske på sin plats att förekomma eventuella botanikervänner av ordning och framhålla att beteckningen gräs i ovanstående och följande citat inte nödvändigtvis enbart står för familjen Gramineae. Tvärtom är det väl troligare, i varje fall vad gäller de litterära citaten av äldre datum, att benämningen gräs i flera fall allmänt betecknar växter som odalmannen höll för nyttiga, i motsats då till ogräsen. Eftersom jag i mina artiklar inte behandlar växterna ur primärt fackbotanisk synvinkel, så får eventuella taxonomiska och andra floristiska tveksamheter tas med en nypa salt.

Nåväl, för att återvända till det fornnordiska samhället, så var familjen och ätten en förutsättning för individens existens i en tid helt utan den moderna människans alla skydds-

nät. Därutöver gav, åtminstone för den fria mannen, trogna och inflytelserika vänner status och identitet.

Skammen och nesan att ställas utanför denna gemenskap skildras av Verner von Heidenstam i dikten För mig finns ingen väg från hemmets dörr. I hans tolkning av Gunnars på Lidarände öde, döms den åldrige Gunnar fredlös på tinget. Trött, bitter och plågad av den isolering som han ser framför sig, återvänder han till gården. Väl hemma uppmanar hans broder Kolskägg honom att ta sitt skepp, vända gård och hemland ryggen och på nytt söka lyckan i fjärran land.

Men Gunnars reslust är borta; han orkar inte längre - som i ungdomen - bryta upp. Han beslutar att stanna och möta sitt öde.

Han gick ut [...] På tunet vid sin gård en sista gång/ han strök med handen på de rika fång,/ av fuktigt gräs, som buros hem från ängen. [...] Han talte sakta - Fager blommar liden. / Hon aldrig tycktes mig mer fager förr. / Min gula åker väntar skördetiden. / För mig finns ingen väg från hemmets dörr.

Hur det slutligen går för Heidenstams Gunnar får vi aldrig veta. Den ursprungliga Gunnar - en av huvudpersonerna i Snorre Sturlasons Njals saga - går däremot en våldsamt död till mötes; han blir mördad och innebränd av sina fiender på sin gård.

Man skulle faktiskt, med lite god vilja, kunna läsa Ingela Strandbergs dikt Vilda gräs som en fri fortsättning på Heidenstams diktepos, med tanke på den ursprungliga Gunnars våldsamma öde.

Teckning av Jan Pernbert

Och de vilda gräsen sjöng
vi lever i flock
som vargarna men våra rop
hörs bara av tistlarna
i havren

men jag hör er! viskar jag
nej, skriker jag, jag hör er!
mot vem skulle annars min
kropp falla när vreden
till sist spräcker mina inälvor?

vem skulle så ta emot
mitt blod som ni, vilda gräs?

jag håller fast handen
som håller i skäran
jag ser er komma uppför backarna
men er styrka är inte nog
och min styrka är inte nog
jag ligger bara hos er
och hör stenarnas klockslag

Det som imponerade mest på folk i äldre tider var gräsens växtkraft och deras förmåga att alltid växa upp på nytt sedan mulen eller skäran gjort sitt; [...] att allra minste frö i hårda jorden bliver / så havandes, att det mång foster av sig giver; / att gräset, fast vi det så titt med lian fälle, / uppreser sig igen och växer nytt i ställe; [...]

Stroferna är tagna ur det mäktiga och troskyldiga skapelseeposet Guds verk och hwila, utgivet 1685. Författare till verket är en av förgrundsfigurerna i ortodoxins Sverige, biskop Haquin Spegel.

Guds verk och hwila är en visserligen mönsterig predikan över inledningen till Första Mosebok, men numera upplevs den nog mest som omständlig pekpinnepoesi, fylld av antik och medeltida lärdomsbråte.

”Temat för hans verk”, skriver Sten Lindroth, ”är från första raden till den sista Guds outgrundliga makt och härlighet i sin skapelse. Allting i naturen sjöng hans lov - stjärn-

himlen över oss, den gröna jorden och det väldiga havet, varelsernas mångfald och människan själv.”

Fast gräset är så klent, gräshoppan ganska späder,
så vittna de om Gud, vars mun om honom kväder.

Faktiskt kunde dessa rader ur Spegels skapelseepos likaväl ha varit skrivna av Carl von Linné; i grund och botten hade de samma gudsuppfattning. I denna är världen en slags handelsbod skapad av Gud, där Herren själv som grosshandlare levererat varorna. Sedan kommer Linné till världen och blir utsedd till Guds bodbetjänt. Han städar, inventerar, ordnar, sorterar och moderniserar, och lyfter upp den dammiga och röriga boden till väl-sorterad diversehandel.

Ännu på sin ålders höst höll Linné fast vid sin gammaltestamentligt fromma och naiva gudstro. När han avgick som rektor i Uppsala 1773 höll han ett anförande om ”naturens ljuvligheter”, *Deliciae naturae*. I anförandets inledning hyllar han naturen och försvarar värdet av naturkunnigheten, [...] som frambär alla den Alsmäktigas Mästerstycken; som låter oss se vår oändlige skapare på ryggen; som fögnar och förnöjer oss utan ledsnad; som giver oss allt det fås kan, til människans förnödenhet; som lärer oss öppna ögonen med attention och rön.[...]

När Linné senare i anförandet behandlar växtriket ordnar han växterna metaforiskt, som delar av sitt frihetstida ståndssamhälle, där är örterna får utgöra Noblessen, träden de Förnämna, osv. I detta strikt hierariska rike blir gräsen de i alla tider skattetyngda bönderna. [...] Gräsen i sin simpla dräkt utgöra här *Allmogen*; de äro de mäste och skatta mäst; bärga sig bäst, ehuru de dageligen trampas och plågas. [...]

Gräsets förmåga att åter och återigen växa upp på nytt - att återuppstå - tycks vara en symbolisk arketyper i det litterära tankestoffet. Det återkommer ofta även i modernare poesi.

[...]

Gräs i november

frostens glasspröda ishinna över ögat
spräckt, delat; vintersolstånd och barmark

Gräs under snö: varken sömn eller väntan

Som när den döve hör med andra sinnen
uppleva död eller liv

Upprepa död eller liv: människan

sår och går med lien [...]

Gräs, läkande gräs
en eld brinner för de ensamma
en väg växer där ingen väg är:
gräs, jag fyller min själ
som är i min kropps gamla hölada
och hötjugan, fanens redskap
spetsad som en gaffel
med torrt gräs, med eldmat, släcks
en valborgsmässnatt i häxbål.
Gräs, jag skjuter rygg
under dig, jag som är jord.

Väx, läk mina sår
efter människans spetälska.

Gräset - tillsammans med jorden, elden, vattnet och luften - blir ett slags femte element, en katalysator i skarven mellan liv, död och återfödelse.

Som i Jacques Werups diktstrofer

[...]
Så många böcker som aldrig skrevs,
så många brev och promemorier -
som gräset, som gräset skrevs
de kanske om och om, som vinden,
som vattnets och molnens skrift.

[...]
Ty lätt som gräset sover de döda
i sin bubbla av död, fjäderlätt
är deras dröm, lågmäld sömnen:
de låter som luft,
som gräs när det växer, som regn
eller som solen när den lyser.

I de gamla indiska religionerna är ju målsättningen att bryta själens kretslopp genom att utsläcka livstörsten och nå det jaglösa tillståndet, fritt från drifter, lidelser och handlingar - att uppnå den icke-varande världssjäl.

Paradoxalt nog blir gräset, från att hos vissa författare ha varit en aktiv och betydelsefull part i kretsloppet, hos andra författare just världssjäl; det byter skepnad från envis återfödare till ursjäl - en slags vegetativ Brahma.

Finns det något vänligare till i världen
än det mjuka, svala gräset,
jaglost vajande i vinden;
gräset, jordens lena hår?
[...]

Vaggande gräs
finns inget annat i världen
öster och väster är fullt av dess sus
dagen och natten mildt det vagnar
finns ingen oro och ingen sorg
bara det blinda
vaggande gräset.

Det finns alltså något motsägelsefullt i gräsets väsen. Samtidigt som det är bräckligt och skört, det förvisssnar, förtrampas och förbränns - ”allt kött är gräs” - står det samtidigt för urkraft oövervinnerlighet och för eviga värden.

Det är inte lien som biter gräset
det är gräset som till sist
äter ner lien till en smal klinga utan stål
- nersövd till rost
sover den sen
i det övervuxna gräset.

Ingen svensk poet har kanske bättre skildrat gräsets mångförslagna växtkraft än Artur Lundkvist i följande avslutande dikt; denna ”gräsdikternas dikt”, vars titel jag lånat som rubrik till artikeln.

och gräset vandrande över världen,
bredast och grönast av floder under vinden.
Gräset alltid på väg,
uppför bergens höfter, in i de sovande städerna,
över slätter, savanner, stäpper
där kentauren aldrig blivit övervunnen,
där avstånden trummar under hästhovar
och mjölken jäser i filttälten under snedögd måne.
Gräset
bär slagregnet på myriader ryggar
och håller fast marken med oräkneliga små fötter.
Gräset knäpper utan ängslan sina tunna fingrar
kring en dödskafe.
Gräset arbetar outtröttligt och tvekar aldrig,
det spränger sig väg eller klättrar över
och på alla hot svarar det med att växa.
Gräset älskar all världen som sig självt
och är lyckligt även i hårda dagar.
gräset strömmar i rotfasthet, färdas
på stående fot,
är alltid mångfaldigt, gemensamt, tillsammans.
Gräset följer människan som medvandrare
och bugar för minnet som ingår i glömskan.
Gräset har bäddat för enhörningens horn
och indianens yxa,
det växer som skyddande ögonhår kring källor
och tecknar med höga mörka buketter
konturerna av djur som dödats av blixten.
Den vilda musen
drar en bena av rysningar genom gräset
det gränslösa gräset
som tjänar jorden och djuren lika,
som dör för elden eller kölden
men alltid återuppstår
och aldrig drömmer om att bli tänder eller knivar:
liv som gräs

Citaten är hämtade ur följande verk

Völvans spådom ur Den poetiska eddan

Den höges sång ur ” ”

Verner von Heidenstam: För mig finns ingen väg från hemmets dörr, ur saml
Dikter

Ingela Strandberg Vilda gräs, ur saml Lilla svarta hjärta

Haquin Spegel: Guds verk och hvila

Carl von Linné: Deliciae Naturae

Ann Margret Dahlquist-Ljungberg: Gramina, ur saml Rapport om öar

Jacques Werup: Till det oskrivna, ur saml Det stora preludiet

Jacques Werup: I morgonljuset (Oradour), ur saml ”

Sara Bohlin, ur saml Fuchsia

Bengt Anderberg: Vaggande gräs, ur saml Fåglar

Lennart Sjögren: Gräset, ur saml Stockholms central

Artur Lundkvist: Liv som gräs, ur saml Liv som gräs

Teckning av Jan Pernbert

Rödlistade kärlväxter på Öland

av *Ulla-Britt Andersson och Thomas Gunnarsson*

Under år 2000 har 895 rapporter om 140 olika rödlistade eller andra på Öland ovanliga kärlväxter inkommit. De fördelade sig i hotkategorier enligt följande: CR 13, EN 54, VU 307 och NT 440.

Vittåtel hör numera till kategori VU. En ny lokal för arten hittades vid Köpings tall ca 550m VSV Ramsättra kvarn i kanten av en åker.

Jan-Olof Petersson räknade in **klipplöken** som hade ett mycket bra år 2000 med inte mindre än 3303 exemplar "all time high". Det var spektakulärt att ute på Mörbylånga alvar VNV om Bårbykällan gå i ett hav av blommande klipplök, här fanns över 1000 exemplar! Tre nya lokaler hittades varav en i Stenåsa och två i Vickleby socknar.

Ett dåligt år hade däremot **alvarkösa** numera i kategori NT, den rapporterades vid endast tre tillfällen. Utanför Stora alvaret återfanns alvarkösan i Runstens socken på vittringsgrus nära Linds mossen.

Krypflokan hittades på en ny lokal, Trindkärr i Vickleby socken. Kanske kan det ökade betet på alvaret leda till att arten sprids till fler alvarkärr?

En ny lokal för **klubbfibbla** upptäcktes av Gunhild & Sven Johansson vid Skedemosse. På sina tre kända lokaler i Köpings socken kunde arten endast återfinnas på en och framtiden ter sig oviss för klubbfibblan.

En Natura 2000-art som vi blivit ombedda av ArtDatabanken och Länsstyrelsen att rapportera under året var **alvormalörten**

och 72 rapporter inkom. Redan 10 juni blomnade arten i Gösslunda naturreservat och under sensommaren fanns på många ställen en fantastisk massblomning. På alvaret kunde man gå på ängar av blommande alvormalört! Utanför Stora alvaret inkom några rapporter från östra Ölands sjömark. I Råpplinge socken återfanns arten öster Hagaberg där den senast sågs 1981 och en ny lokal i socknen fann Gunhild & Sven Johansson på Åketorps alvar.

Saltmålla, nu i kategori VU, eftersöktes under året på flera gamla lokaler. OSO Skärlov vid Ören på välbetad sjömark växte arten rikligt i saltskonor med glasört och saltört. På samma ställe fann Åke Lundqvist arten 1980. De gamla lokalerna för arten vid Mellby ör, söder Röhälla och på Ottenby schäferiängar besöktes utan något fynd.

Saltmålla. Bild ur "Norsk og svensk flora" av J. Lid.

På lokalen vid Träby växte **brinklostan** rikligt längs åkerkanterna, den var inte funnen på några år. Renlostan som växt på samma lokal kunde dock ej återfinnas.

En art som hade ett mycket rikt år var **strandnålen** numera i kategori NT. Denna egendomliga flockblomstriga växt kan vara helt försvunnen under flera år för att plötsligt explodera. Ofta återfinns arten på tuvig uppfrysningssmark i kanten av stigar och vägar, på alvarmark och sjömark. Under året inkom 27 rapporter om strandnål från Föra i norr till Ås i söder.

Norr om Knisa mosse växte **klubbstarren** i kanten av träsket, här fann J.W. Mascher arten 1989. Den snarlika **hartmansstarren** hittades på två nya lokaler, SO Gillsättra på en fuktig skogsväg och i naturreservatet vid Horns kungsgårds.

Rikard Sterner hittade **källgräs** 1927 i Mörbylånga socken NO om köpingen i ett källdrag nära inseglingsslyktan. Karl-Göran Bringer fann arten på troligen samma lokal i ett strandkärr 300 m S Resmogränsen.

Källgräs. Bild ur "Norsk og svensk flora" av J. Lid.

Hartmanstarr t.v. och klubbstarr t.h. två snarlika starrarter. Bild ur "Norsk og svensk flora" av J. Lid.

Östkustarv är ny som rödlistad art, hotkategori VU. Fyra rapporter inkom under året men arten bör eftersökas till våren på lämpliga lokaler.

Ännu en ny hotart är **östersjömålla** och fyra lokaler rapporterades varav tre i Sandby socken. I Ås socken växte mållan på sandhögarna från simbassängbygget vid vandrarhemmet.

En hotad skogsart är **ryll** som med fördel kan inventeras året om då den har vintergröna blad, fem rapporter inkom.

Kråkkrassing är ny som hotart och medlemmen Britta Rastad har arten hemma på sin gårdsplan i Kåtorp.

Två nya lokaler hittades för **ljungsnärja** nämligen i Gösslunda naturreservat av Eva Öberg och Albrunna "lilla ängen" av Håkan Lundkvist.

Martornen inventerades under året på sina kända lokaler och 55 exemplar kunde inräknas, successivt sker en liten nedgång i antalet individer.

Två nya lokaler för **kalkbräken** hittades under året i Rosenkarsten och SO om Storkarsten båda i Vickleby socken.

Inte mindre än 70 rapporter om **honungsblomster** inkom under året, inte minst genom Kenneth Erlandssons flitiga eftersökande, varav 15 av lokalerna var nya i vårt hotregister.

Fågelarv hade ånyo ett ganska bra år och 34 rapporter inkom under året.

En art som hade ett uselt år var **huvudtåg**. För att hitta några enstaka exemplar fick man krypande ta sig fram i den fuktiga sanden på Dödevi strand.

I Torslunda socken hittades **piggfrö** på vittringsgrus nära Sandby socken, senaste fyndet i socknen var från 1967.

Ett rekordår hade **gulyxnen**, på Ölands rikaste lokal kunde 500 blommande exemplar inräknas!

Vit kattost hittades i Sandby socken på skräpmark vid Skarpa Alby, senast sedd i socknen 1990. I Vickleby hittades arten öster Hagapark, det senaste fyndet i vårt hotregister från socken var från 1919.

Kattmyntan håller sig nätt och jämnt kvar som ölandsart med ett enda exemplar vid jordkällaren i Eriksöre.

En art med ett ganska dåligt år var **timjansnylrotten**. På Gårdby alvar där vi i fjol kunde räkna 1600 snyltrötter fann vi i år endast 2! På södra Öland runt Storåshallen verkar arten haft ett bättre år.

Hylsnejlikan tillhör numera hotkategori VU och 13 rapporter inkom varav 4 gällde nya lokaler. Jan-Olof Petersson fann arten i

Resmo socken 1,8 km NV Jättestenen, hylsnejlikan återfanns ej vid sockeninveteringen av Resmo 1998.

En art som verkar vara på frammarsch är **backsiljan**. Arten har nu klivit över sockengränsen vid Trestena och kan numera inräknas i florans i Stenåsa socken.

Ytterligare en art som kan inventeras sent under året är **sandtimotej**. Åtta lokaler för arten har hittats under året och så sent som i mitten av november kunde vi hitta det karaktäristiska gräset på sandstappsfragmentet vid Skedås i Bredsättra socken.

Den torra våren 2000 gjorde verkliga **dvärgkämparna** skäl för namnet, de var oftast endast 1-2 cm höga. Arten verkar idag ovanlig utanför Stora alvaret. Gunhild och Sven Johansson har i 10 år letat efter arten vid sin inventering av Köping, Borgholm och Råpplinge socknar men utan resultat. Det var därför överraskande när de i slutet av juli fann arten på Nedra Vannborga alvar, Köping socken.

Uddnate har hittills endast haft ett öländskt fynd från 1994, Gammalgärde i Ås socken. En tjeckisk Potamogeton-expert Z. Kaplan, har gått igenom Riksmuseets ark med ej artbestämda Potamogeton. Th. Arwidsson hade 1943 samlat en okänd *Potamogeton* från Möckelmossens nordöstra strand, Stenåsa socken. Den visar sig vid granskning vara uddnate och detta blir därför öländskt primärfynd för arten.

Åkerogräsen **åkerranunkel** och **sommarklynne** har 19 respektive 11 rapporter från året mest från mellersta och norra delen av ön.

Hotrapporter med björnbär är sällsynt från Öland men Gunhild och Sven Johansson rapporterade under året **bornholmsbjörnbär** 150 m SV Skedemosse gård i kanten av tallskog.

Ett extra roligt fynd var **nålkörvel** i Källa se separat notis.

Ytterligare två Natura 2000-arter är **alvarstånds** och **kalkkrassing**. Efter att gått ut med ett upprop till kända floraväktare på ön fick vi in 101 rapporter om alvarstånds och 65 med kalkkrassing. Alvarstånds finns förutom på Stora alvaret även längs västra kusten av Öland från Gullehamn i Alböke socken till Jordhamn i Persnäs socken. Arten finns på Stora alvaret framförallt på områden som ej betas exempelvis delar av Mörbylånga alvar. Troligen gynnas inte alvarstånds av det ökade betetrycket på alvaret. Kalkkrassing finns på Stora alvaret längs alvarvägar/stigar och på uppfrysningssmark. På alvarmark på norra delen av Öland är arten eftersökt utan resultat, endast vid Mensalvaret kunde den hittas. På mellersta delen av Öland växer kalkkrassing ofta på störd mark såsom i gamla stenbrott och på körvägar.

Åkermadd befinner sig nu i hotaketgori VU. En udda lokal för arten hittade öster Knisa mosse där arten växte på en myrstack i en torräng.

Glansigelknopp har en enda känd lokal på Öland SO Tomteby där den växte i en bäck 1955. Gunhild och Sven Johansson fann arten i samma bäck fast NV om byn där den växte ymnigt.

En art som inventerades noggrant under året var **alvarveronikan**. Artens samtliga gamla lokaler på Öland besöktes och flera återfynd gjordes. På Slottsalvaret OSO om p-platsen till Kaffetorpet och Solliden kunde 17 exemplar inräknas, den sågs senast här 1981. På alvarmarken NO om Ekelunda hittades tre lokaler, den sågs senast här 1981. SV Tingstadbackarna kunde ett exemplar återfinnas, senast sedd här 1985.

En ny lokal för **storviol** visades för författarna av Ingrid och Lennart Johansson norr om Lenstad längs Mossgatan där arten växte i ett dike. Ett återfynd av arten gjordes NV Storkarsten i Vickleby socken där den hittades av Bengt Lundgren 1976.

Samtliga rapportörer tackas för sin medverkan, utan er skulle vi inte kunna bedriva floraväktari på Öland. Här följer en lista på årets rapportörer: Lissbeth & Karl-Göran Bringer, Liselotte W-Dahlgren, Kenneth Erlandsson, Elna Hultqvist, Gunhild & Sven Johansson, Thomas Johansson, Ingrid & Lennart Johansson, Tommy Knutsson, Helena Lager, Anders Lundkvist, Håkan Lundkvist, Jan-Olof Petersson, Barbro Otterstedt, Britta Rastad, Martin Sjöedahl, Göran Wendt, Per Ålind och Eva Öberg.

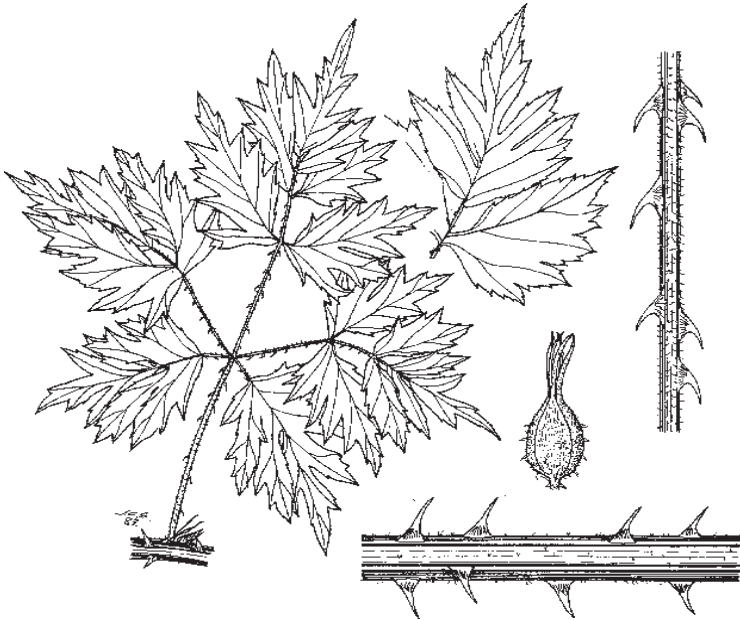
Dvärgkämpar. Bild ur "Norsk og svensk flora" av J. Lid.

Flikbjörnbär, *Rubus laciniatus* - ny för Öland

av *Lissbeth och Karl-Göran Bringer*

I samband med återbesök på en lokal för råglosta i Skogsby fann vi två ex av flikbjörnbär, *Rubus laciniatus*. Lokalen är en gammal trädesåker söder om Järnvägsgatan och ca 400 m väster om avtaget från Lundtorpsgatan. Området är nu starkt igenväxt av högvuxet gräs, slån, hagtorn och små ekar. Flikbjörnbäret har djupt flikiga, vintergröna blad, och huvudformen är försedd med såväl kraftiga krökta taggar som borst. (Nu förekommer även en taggfri form.) Blommorna är oftast ljusröda. Enligt "Nordiske Brombaer" (A. Pedersen & J. C. Schou)

är arten inte känd som spontant vildväxande någonstans, men har varit i odling sedan lång tid tillbaka. Dess ursprung tros vara den Mellaneuropeiska arten *Rubus vulgaris*. Flikbjörnbäret sprider sig från odling både med frön och vegetativt från t.ex. trädgårdsutkast, dels underjordiskt och dels med rotsläende revor. Det är funnet åtminstone i de sydligaste landskapen.

Flikbjörnbär, *Rubus laciniatus*. Bild ur "Nordiske brombaer" av Pedersen och Schou.

Årets fynd?

av *Kenneth Erlandsson*

Den 13 juli hittade undertecknad nålkörvel *Scandix pecten-veneris* i en veteåker i Källa. Det var ca 100 ex. som växte inom ett begränsat område i åkerkanten. I åkern växte även åkerranunkel 5 ex, riddarsporre 1000 ex och blåklint. Om det finns höstsäd på gården brukar jag hitta hotarter, men aldrig förr nålkörvel. Markägaren är informerad om växtplatsen och värdet av arten.

På norra Öland är nålkörvel funnen i "Högby" 1952 och Eskilstund nära stranden på kalkflis 1945. Detta fynd är alltså

det första på norra Öland på 48 år och i Källa på 55 år.

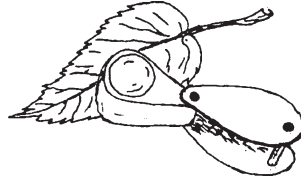
Efter 1950 är arten endast funnen på Öland och Gotland där den minskar kraftigt. Enligt uppgift finns i dagsläget 4 lokaler på Öland och färre än 10 på Gotland.

Litteratur

Rödlistade kärlväxter i Sverige Marita Wigren-Svensson & Roger Svensson 1992
Ölands kärlväxtflora R. Sterner 1986

Nålkörvel, *Scandix pecten-veneris*. Bild ur "Norsk og svensk flora" av J. Lid.

Under luppen...

Vanlig nysört *Achillea ptarmica* var. *ptarmica*

Torslunda: Tävelsrums mossen, på fuktig, något igenväxande betsmark. 15/10-2000 (Ulla-Britt Andersson & Thomas Gunnarsson)

Ny lokal för denna på Öland ovanliga växt.

Stor häxört *Circaea lutetiana*

Vickleby: Storkarsten SO, 1 km SO Storkarsten 9/7-2000 (Jan-Olof Petersson)

Ny lokal för arten.

Bergkärel *Erysimum strictum*

Resmo: Kleva badplats omedelbart norr om bryggan 11/7-2000 (Jan Samson)

Ej noterad vid sockeninventeringen 1998.

Sallatscikoria *Cichorium intybus* var. *foliosum*

Hulterstad: 500 m NO Asplunden, åker. 15/7-2000 (Jan-Olof Petersson)

Odlas som sallad, nu noterad på Öland.

Vattenblink *Hottonia palustris*

Böda: Myskekärr 9/9-2000 (Ulla-Britt Andersson & Thomas Gunnarsson)

Ses ej så ofta på Öland idag.

Gråmynta *Mentha longifolia*

Sandby: S Näsby, söder om byn på jordhög vid grävd bevattningsdamm. 10/8-2000 (Ulla-Britt Andersson)

Ny art för socknen

Åkerrättika *Raphanus raphanistrum*

Torslunda: Färjestaden, Industrigatans förlängning, vid slutet av gatan där bom stänger vägen, på tipp för sten, betong och trä. 16/6-2000 (Jan Samson)

En idag alltmer ovanlig växt.

Färgreseda *Reseda luteola*

Ås: Enetri soptipp och busshållplatsen vid södra udden. 2000 (Lissbeth & Karl-Göran Bringer)

I väntan på att smutsgamen ska visa sig kan man göra botaniska fynd. Färgresedan har en prick i Sterner 1986 i Ås, troligen vid busshållplatsen!

Vingpimpinell *Sanguisorba minor* ssp. *polygama*

Hulterstad: 500 m NO Asplunden, åker. 15/7-2000 (Jan-Olof Petersson)

Inte så många noteringar på Öland.

Havssäv *Schoenoplectus maritimus*

Vickleby: Lilla Vickleby reservat, i grävd

bevattningsdamm mellan de två reservaten.
11/7-2000 (Ulla-Britt Andersson & Thomas
Gunnarsson)

Sötvattenförekomst.

Strandmolke *Sonchus palustris*

Vickleby: Beijershamn på sin gamla lokal norr om piren strax före avtaget på vandringsleden genom vassen, 19 st meterhöga stänglar, aug-2000 (Lissbeth & Karl-Göran Bringer)

Arten ansågs vara borta från Öland men så är inte fallet (Krutbrännaren 1999:3). Troligen har den betats och sedan kommit tillbaka sent på säsongen.

Smalkaveldun *Typha angustifolia*

Vickleby: I grävd stor bevattningsdamm mellan de två skogsreservaten väster om L. Vickleby, i södra kanten av dammen två ganska stora bestånd. Bevattningsdammen ligger i anslutning till gamla järnvägsvallen. 11/7-2000 (Ulla-Britt Andersson & Thomas Gunnarsson)

Ny lokal för denna på Öland ej vanliga växt.

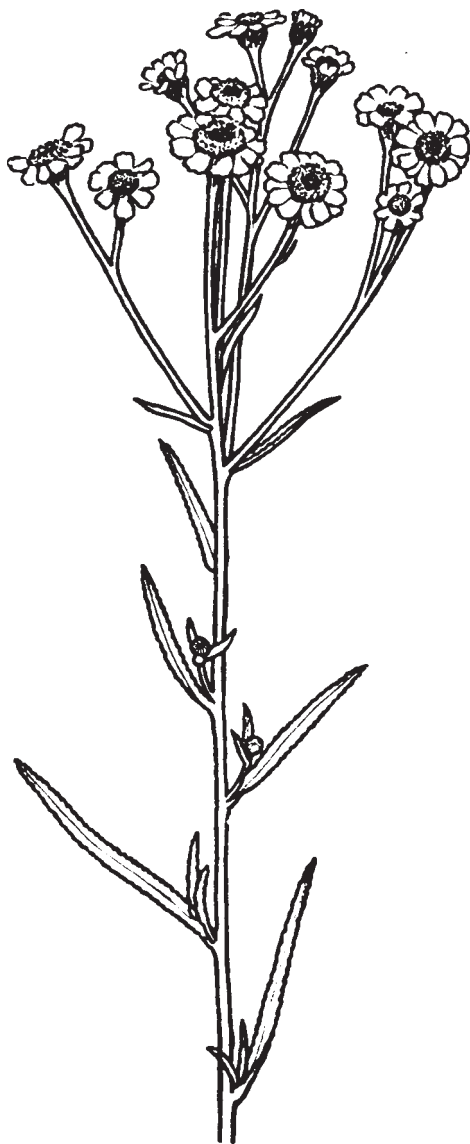
Persnäs: Knisa mosse, öster om mossen och norr om p-platsen vid Knisa mosse, längs den markerade vandringsleden. 22/7-2000 (Ulla-Britt Andersson & Thomas Gunnarsson)

Återfynd av Sterner 1937 "Knisa myr"

Violkungsljus *Verbascum phoeniceum*

Köping: I kanten av nygrävd gata på vägen till vattenverket, 40 m öster om ödetomten som ligger 250 m söder Köpings prästgård. 25/5-2000 (Jan Samson)

I full blom 25/5, antecknad av Åke Lundqvist från samma ställe 1983.

Nysört, *Achillea ptarmica*, en på Öland ovanlig växt. Bild ur "Norsk og svensk flora" av J. Lid.

Inventering av Vickleby socken

Under de kommande två säsongerna planerar ÖBF en inventering av kärlväxtfloran i Vickleby socken. Tanken är att arbetet ska bilda en grund för en kommande inventering av hela Öland. Vid flera tillfällen har intresserade medlemmar samlats under vintern för diskussion om lämplig metodik. Socknen har delats in i ett antal storlokaler. Alvaret har exempelvis delats i fyra storlokaler utifrån de olika naturvårdsområdena som finns (Karlevi norra, Karlevi södra, St. Vickleby, L. Vickleby). Vissa arter kommer endast att noteras vid ett tillfälle i varje storlokal medan andra mer ovanliga arter kommer att noteras vid varje tillfälle som de påträffas. Artlistor är under framtagande där markeringar finns för vilka arter (förutom de rödlistade) som ska noteras vid varje tillfälle som de påträffas. Naturtyp och markanvändning är några parametrar som noteras för de olika fynden liksom koordinater. Dessutom har vi lagt ut ett 40-tal smårutor slumpvis i socknen på vardera ca 100 m². Rutorna består av cirklar som inventeras noggrant vid ett par tillfällen. En uppskattning av antalet individer för arterna görs också. Tanken är att man ska kunna återvända till rutorna om x antal år och kunna se förändringar som skett i floran. Smårutorna kommer att mätas in med GPS, fotodokumenteras och eventuellt märkas ut. Rödlistade arter kommer att eftersökas speciellt på lämpliga och tidigare kända lokaler. Vi kommer att göra en del gemensamma exkursioner till spännande lokaler, sommarens program kommer till stor del att ägnas åt detta. För besvärliga slakten har vi för-

sökt ta fram nycklar och till hösten planeras träffar för att bestämma svårbestämt insamlat material. Inventeringen sker i samarbete med Studieförbundet. Är du intresserad av att delta i inventering av storlokaler och/eller få någon småruta? Kontakta i så fall oss snarast. Väl mött i det gröna!

Ulla-Britt Andersson
Thomas Gunnarsson
Kummelvägen 12
386 92 Färjestaden
0485-332 24
thomasgu@algonet.se

Ölands Botaniska Förening

Program för april-september 2001

- Måndag 16/4 **Exkursjon blommande lökväxter**
Vi bekantar oss med en del vårblommande lökväxter och andra vårprimörer. Samling vid grusgropen i Algutsrum, parkering alldeles väster om kyrkan kl. 10.00. Efter inventering av grusgropen åker intresserade vidare för att inventera någon/några lokaler i Vickleby. Ledare: Ulla-Britt Andersson
- Lördag 5/5 **Alvarekursjon**
Vi besöker alvaret vid Gårdstorps naturvårdsområde. OBS! Vandringen blir lång och kan vara blöt beroende på väderleken. Samling vid norra p-platsen vid Gettlinge gravfält kl. 10.00 för eventuell ytterligare en kort transport. Ledare: Helena Lager och Ulla-Britt Andersson
- Sändag 13/5 **Lundvårlökexkursjon**
Vi besöker de dåligt kända lokalerna för lundvårlök på norra Öland och försöker få en bild av dagsläget för arten på Öland. Förhoppningsvis kommer även andra spännande saker i vår väg. Samling vid Högby kyrka kl. 10.30, samåkning från Idehultet kl. 09.15. Ledare: Tommy Knutsson och Ulla-Britt Andersson
- Måndag 4/6 **Årsmöte**
Årsmöte på Ölands Folkhögskola kl.10.00. Kallelseoch dagordning se förgående nummer av Krutbrännaren. Efteråt exkursjon till någon lämplig lokal i Vickleby socken för inventering.
- Söndag 1/7 **Karums flora och landskapets ägonamn**
En botanisk och kulturhistorisk vandring i Karum. Samling i Karum kl. 10.00, p-platsen söder om byn. Ledare: Björn Folkesson
- Söndag 8/7 **Inventeringar av Vickleby socken**
Söndag 5/8 Samling båda tillfällena vid Vickleby kyrka kl.10.00 för vidare transport. Ledare: styrelsen
- Måndag 17/9 **Svampbestämningskväll**
Samling på Ölands Folkhögskola kl. 19.00 för att gå igenom helgens svampkorgar och ge ytterligare bidrag till utforskandet av Ölands svampflora. Ledare: Tommy Knutsson

***Krutbrännaren* nr. 1 / 2001**

Några förvildade vårväxter på Öland

av Lissbeth och Karl-Göran Bringer sid 3

Liv som gräs *av Jan Pernbert* sid 13

Rödlistade kärlväxter på Öland

av Ulla-Britt Andersson och Thomas Gunnarsson sid 22

Flikbjörnbär, *Rubus lacinatus* - ny för Öland

av Lissbeth och Karl-Göran Bringer sid 26

Årets fynd? *av Kenneth Erlandsson* sid 27

Under luppen sid 28

Inventering av Vickleby socken sid 30

Program sid 31